

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-evo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 7.

V Ljubljani, 1. aprila 1884. l.

XXIV. leto.

Solčna in senčna stran debate letošnjega naučnega proračuna.

Kakor vsako leto, tako ste tudi letos pri naučnem proračunu obe glavni stranki državnega zbora „brusili uma svitle meče“. Iz govorov obeh strank je razvidno, da ste si v svesti izreka: „Čegar je šola, tistega bode bodočnost“; samo da se nam vidi to prepričanje pri naših nasprotnikih globočje ukoreninjeno, nego pri naših prijateljih. Debata naučnega proračuna je za nas učitelje vselej jako zanimiva in poučljiva tudi zaradi tega, ker se iz nje vsakdo lahko prepriča in spozná, koliko je poslancem mar za narodovo prosveto tiste dežele, ki jih je izvolila, kakor tudi, koliko se brigajo za vkupni naš narod posebej.

In opazujočim ravno s tega stališča naučnega proračuna debato, se nam je letos pokazalo dokaj veselega, zraven pa tudi nekaj silno žalostnega, kakor bi človeško veselje res ne smelo biti nikdar nekaljeno.

Veselilo nas je videti, kako zares viteško se je boril poslanec g. dr. Vitezić za svoje pomilovanja vredne slovanske deželane, živeče v solzosorni Istri; radovali smo se nad pogumom vrlo izvežbanega boritelja g. dr. Vošnjaka, koji je po kratkem boji v pesek položil strastne nasprotnike slovenskega rodú na Štajerskem; — a srce nam je navdušenosti vskipelo, zapazivšim, kakega junaškega zagovornika in iskrenega prijatelja treznih pedagogičnih in didaktičnih načel je dobila ljudska šola z našim novim poslancem, preč. gosp. Božidarom Raičem, koji je s prepričevalno besedo šibal pedagogično-didaktično nesmisel vsiljevanja tujega jezika že v nižje razrede ljudske šole. Kako je ta gospod za ljudsko šolo vnet, se vidi tudi iz tega, ker je brž vlado pozval, da naj ona sklep poslanske zbornice s 26. aprila 1880. l., tikajoč se uvedbe slovenskega jezika kot poučnega, pri primerni gojitvi nemščine, na učiteljišči v Mariboru s početkom šolskega leta 1884/5. nemudoma zvrši, čemur je tudi zbornica pritrdila. Ravno ta poslanec je tudi dokazal pred vsem svetom čestito starost imena našega národa in njegovega slovstva. Slepe soditelje o bojah, ki v jednomer kvasijo, da národ novoslovenščine ne razume, je pa s plamtečimi besedami popital: „Kdo čita dakle ogromne tisoče knjig družbe »sv. Mohorja«, in zakaj vlada tolikokrat zaplenjuje slovenske časnike, koji bi bili vendar čisto nenavarni, ako bi jih res ljudstvo ne razumelo?“ Odgovora ni dobil, ker je bil pretrdo nasprotnikom jezik zavezal. Bog daj ljudski šoli še kaj tacih zagovornikov!

Ravno tako smemo tudi zapisati na račun lepše prihodnosti slovenskemu šolstvu veselo prikazen, da g. naučni minister ne odbíja opravičenih zahtev gledé slovenščine

po srednjih šolah in učiteljiščih, temuč je poudarjal sam veliko korist za bodočnost mladine, ako se popolnem nauči obeh deželnih jezikov. To je tedaj solčna stran omenjene debate.

A kakor ima že vsaka reč tudi senčno stran, tako tudi ta debata ni bila brez nje.

Jako nemilo nas je namreč osupnila že okoliščina, da se je podlogo vsemu poznejšemu pouku, ljudsko šolstvo, obravnavalo samo pičle tri ure, in to v večerni seji, ko se že nikomur nič ne poljubi. To je tudi gotovo vzrok neveselemu dogodku (vsaj tolažimo se s tem), da se letos ni nihče pobrigal za silno zavoženo ljudsko šolstvo naših bratov na južnem Koroškem, koji morajo s svojimi žulji vzdržavati iznárodenje svojih otrok! Povprašati bi se bilo moglo po osodi tiste peticije, koju je podpisalo 97 katehetov slovenskih otrok, v katerej so prosili — *horribile dictu!* — da naj se otroci vsaj toliko v šolah slovenskega jezika čitati navadijo, da se bodo mogli z boljším uspehom verskih resnic iz slovenskega katekizma naučiti. In na to opravičeno peticijo, koja že jedina odkriva vso ostudno nagoto ponemčevanja, so dobili gg. katehetje za odgovor — molčanje! — Dozdeva se nam, da se zaupni možje našega národa preveč zanašajo na národovo probujenje. Pomisliti se mora, da v prejšnjih stoletjih ni bilo v vsaki hribovski župniji šole, in da se takrat ni nahajal nemški abecednik v vsaki rovtarski koči, da v tistih „dobrih starih časih“ niso poznali osemletne posilne šole, v kojem dolgem času se že nekaj doseže, ako se otrokom neprestano kaj vbija, če sicer tudi „božji volki“ ostanejo ves čas svojega življenja, kaj to nasprotnike briga, vsaj takih ljudi tudi potrebujejo.

Ženska vzgoja.

(Spisuje Jos. Ciperle.)

27.

Prosim odpuščanja, da sem v celih dveh poglavjih govoril le o stvaréh, ki nimajo čisto nič opraviti z žensko vzgojo. Še bodem pisal o naših nekdanjih igrah, toda pozneje; zdaj se vračam zopet k svojemu predmetu.

Zakaj sem ga zapustil sploh, — vprašaš, dragi bralec? To je tako. Izprevidel sem, da se ti bolje dopade, in kar je tudi nekaj, ker se g. uredniku tega lista bolje dopada, ako se ne pečam preveč z ženskami. Vedi, dragi bralec, g. urednik je postal zadnji čas zeló strog z menoj. Začel mi je — slušaj in čúdi se! — začel mi je črtati kar cele stavke iz mojega spisa. Ali je to lepo od njega, ali ne, sodi sam, čestiti bralec. Ni lepo, kaj ne! Človek se trudi, da spravi svoje misli na papir, trudi se z glavo in roko, ter željno čaka potem, da bere to tudi tiskano; ali g. urednik mu prečrta in uniči. To je žalostno. In kaj mi je užé prečrtal vse; dostikrat čisto nedolžne in skromne stvari, kakor n. pr. to-le: „Ženska . . .“ toda pardon! — ako bi napisal zopet to, prečrtal bi mi g. urednik še enkrat, in ne izvedel bi zopet nikdo tega.

Toda zdaj sem ti zatožil g. urednika. In ko bi vedela ti, draga bralka, kako lepe nauke mi daje včasih g. urednik, kako imam pisati, da te ne žalim, kar celega „Olikanega Slovenca“ mi je užé dopisal! Gospod urednik tega lista je jako galanten človek. Posnemajte ga vsi vi negalančni možje!

Pojdimo tedaj k svojemu predmetu! Govorili smo zadnjič o sramožljivosti. Rekel sem, da sramožljivost propada dandanas, in da so v prvi vrsti krivi stariši, ako se izpridijo otroci. Ali porečeš: ali se niste izpridili tudi vi nekdanji otroci, ako ste ves dan se bavili s svojimi toliko hvaljenimi igrami? Oj ne? Pač res je, da olikani nismo

bili kaj posebno, morda celo malo preveč razposajeni in preširni; ali moralično izprideni nismo bili. Ravno naše nekoliko divje igre so nas varovale pred izpridenostjo in nas ohranile v nedolžnosti; in to je glavna stvar. Da pa tudi nismo divjali preveč, za to je skrbela užé z vso previdnostjo palica, s katero so stariši ukrotili naše preveč razburjene duhove.

S knjigami, kakor sem omenil užé, se nismo pečali kaj radi. Zdaj beró mnogo otroci. Vsaka šola ima užé svojo knjižnico. Imamo užé polne koše knjig, ki so spisane navlašč za mladino. Spisane so pač zato, da jih bere mladina, da se poučuje v marsičem, in da se pečá s koristnimi stvarmi, in da ne zabrede v pregrehe. To je namen tako imenovanih knjig za mladost.

Lep namen, to je res; ali ta namen je največ le samo namen; izboljšali nismo še mladine s tem. Žal, da je tako.

Prvič, — to govorim iz lastne izkušnje — se nahajejo v teh knjigah dostikrat izrazi in pogovori, ki bi lahko paradirali v vsakem romanu. Ne razumem, kakó mogó pisatelji pisati za mladino knjige, v katerih je popisano, kako se je zaljubil ta ali oni mladenič v to ali ono deklico, kako ji je razodel svojo ljubezen, kako je zarudela ona i. t. d. Take in enake prizore bral sem užé v nekaterih knjigah za mladino. Se vé, premnogo ni še tacih knjig, morda jih pride s časom še kaj več na svetlo. Razume se, da take knjige ne bodo izboljšale mladine, ampak jo le izpridile.

Drugič so premnogo otroške knjige previsoke za otroški razum, tedaj nerazumne otrokom. Najbolje je še, da se jih otroci hitro naveličajo; kajti kar jih ne zanimiva, to mora kmalu v kot. — In druge knjige so zopet preotročje. Take pa tudi ne prinesó nobenega sadú, kar ni težko umeti.

Tretjič so nekatere knjige zopet prepoučne. To so namreč one, ki so vse polne lepih nauk in modrostnih izrekov. Otrok potrebuje sicer dobrih nauk; ali ne sme se zadušiti z njimi. Kakor ga ne izboljša vedno poučevanje v dobrem, tako mu tudi ne koristi čisto nič taka prepoučna knjiga. Nehajmo tedaj s svojim večnim moraliziranjem.

Tako bi se dalo naštetí še mnogo napak, katere polnijo knjige za mladost. Slovenci nismo še ravno bogati v tej literaturi. Vender začeli smo z njo, in začetek je dober; da bi le ne zabredli v napake!

Akopram nismo nekdaj radi brali, vender nam je prišla le sim ter tje kaka knjiga v roke. Tako n. pr. „Lažnjivi kljukec“. Oj kolikokrat sem ga prečital! In „Pavliha“, kakó smo se smejali njega burkam! Ali kakó smo se zopet jokali pri žalostni zgodbi o „Genovefi“! Kakó nas je pretresla pravljica o „Repoštevú“, o „Erazmu iz Jame“! Nismo imeli dosti knjig na razpolaganje; a to je bilo dobro. Prečitali smo te, katere smo imeli, večkrat; in to nas je hranilo pred površnostjo in plitvostjo. O zdanjih otrocih se ne more tega reči; kajti beró več, nego mogó prebaviti.

Spisje v ljudski šoli.

(V. Burnik.)

(Dalje in konec.)

Da pa v spisji dosežemo kaj uspešnega, treba se je posebno in mnogo vaditi. Večkrat v tednu naj se učenci vadijo o tem, kar so v šoli slišali, da na določen način zapisujejo svoje misli. Učenci morajo pa tudi spisne naloge z veseljem napisovati.

Učitelj mora skrbeti, da pripravi za spisne naloge take tvarine, katera je učencevemu razumu primerna, a zraven tega tudi mikavna. Na dobrih vzgledih naj učencem pokaže, kako se spisne naloge izdelujejo. Posebno važno pa je, da učitelj tudi sam večkrat take naloge izdeluje, in jih potem, ko so učenci svoje spisali, prečita, da učenci iz njih razvidijo, kako se vrsté misli in kako lep je književni jezik. Kakor pri vsakem učnem predmetu, veljá tudi v spisji načelo: „Od znanega do neznanega, od lahkega do težkega“. Naj lažje spisne vaje so take, v katerih je naznačena tvarina in oblika. Kratek berilni sestavek naj se naučí na pamet in potem naj se napiše. Več se že zahteva od učenca, ako se mu dá tvarina, in on mora ji določiti primerno obliko; recimo, v kaki povesti se predrugači oseba, število ali čas. Zapiše se pa tudi lahko v pisemski obliki. Naznačena pa je lahko oblika, a učenec mora poiskati vsebino. Taki so, recimo, popisi po vzgledih, izpremenjevanje basni in povesti v druge. Slednjič izdelujejo učenci s pomočjo učiteljevo tudi take naloge, v katerih se mora iskati tvarina in oblika; recimo, prosti popisi, primerjanja in dogodbe. — Poglejmo še podroben načrt spisju! Kakor že poprej omenjeno, treba je v prvem šolskem letu posebno gojiti nazorni nauk. Misel, da ima prvo šolsko leto samo nalogo, da se učenci naučé čitati in nekoliko pisati, izpodrinila je nova šola. V nazornem nauku naj se tû obravnava ustmeno, kar bode pozneje spisna tvarina. Začénja naj se z imenovanjem rečí, katere učenec vidi v šoli, zunaj šole in domá i. t. d. Da si učenec rečí lože zapomni, treba je, da ga vadimo, da jih našteva po kaki določeni vrsti; opozorimo ga, da se ime-nitnejše rečí imenujejo pred manj važnimi; istotako, da rečí, katere se odlikujejo po svoji velikosti, popred imenujemo nego druge. Ako n. pr. naštevamo rečí v šoli, razvrstimo jih v šolsko opravo in učila. Tako se navadí učenec brez učiteljevega opozorjenja rečí uredovati, kar je razvitku učencevega uma vsakako zeló važno. Za tem sledí popisovanje rečí po učiteljevih vprašanjih: Kaj je reč? Kakšni so njeni deli? Kdo jo je naredil? Čemu je? Iz česa je? Opomniti je tû, da ako bi se tû preveč površno a pa tudi, ko bi se prenatánčno ravnalo, bi bilo to le na kvar temu pouku. Kadar se obravnava ene vkupine dokončá, sledé naj k tej primerne povesti, uganke in pregovori. Povest naj učitelj jedenkrat ali dvakrat pové, potem naj jo pa takoj zahteva po vprašanjih. Vselej naj izprašuje to, kar je pripovedoval. To so glavna sredstva, s katerim učencu jezik razvežemo. Nekaterih povesti naj se učenci po učiteljevem navodu tudi naučé na pamet. Ko jih dobro znajo, učé naj se jih izpreminjati, recimo: spol, število, osebe, čas. Takih povesti imamo nekaj v Abecedniku, nekaj v berilih. Zraven tega moramo gledati pa osobito na to, da si učenci navadijo toliko urno in gladko pisati, da morejo koncem šolskega leta eno-, dvo- in večzložne besede, v katerih se zlogi ne začénjajo z dvojnimi soglasniki, po narekovanji učiteljevem zapisati, zraven tega pa tudi besede iz knjige in s table pravilno prepisovati. Učenci se ne smejo navaditi besede po črkah prepisovati, ampak celo besedo na enkrat. V tem je treba vsakdanjih vaj. Nazornemu nauku naj se po učilnicah s poludnevним poukom odloči vsaj poludrugo uro na teden, a v onih s celdnevним poukom in enim oddelkom pa po 2—3 ure. Kjer se poučujeta ob enem dva oddelka, naj imata nazorni nauk tudi vkupno. Drugi oddelek ponavlja tvarino I. oddelka; vsakako pa se mora od učencev tega oddelka več zahtevati. Zraven tega naj se v drugem oddelku nazorni nauk nadaljuje in razpravlja sledeča tvarina: 1. lastnosti rečí po barvi in obliki; 2. notranje lastnosti rečí; 3. mnogovrstne lastnosti rečí; 4. lastnosti živali in oseb; 5. nasprotnost lastnosti; 6. delovanje rokodelcev, stanov, živali, rečí; 7. kaj se z osebami in rečmi godí; 8. katere dela imajo osebe in rečí; 9. čemu je kaka oseba ali reč; 10. kaj osebe ali rečí delajo (predmet); 11. kraj, način, čas, vzrok, zakaj se kaj dela ali godí; 12. odgovarjanje vprašanjem: čegav, koga,

česa, komu, čemu, koga, kaj, pri kom, pri čem, kje, s kom, o čem, o kom, s čim, kam, pred kom, pod, nad. — Učí naj se tudi ustmeno po kratkih popisih druge reči popisovati. Kadar se čita kako berilo, katero je primerno, da se more kaj izpremeniti, naj se vselej to stori. Kar se tiče pismenih vaj, naj prvi čas ne segajo dalje, kakor do prepisovanja in narekovanja in do tega, da se izdelujejo prve slovnične naloge. Ko v slovnici pridemo do samostalnika, začno učenci napisovati reči, katerih so se popred učili v nazornem nauku. Učitelj naj se o tvarini popred z učenci temeljito pogovori, potem pa napiše na tablo, da jo učenci v prvič prepišejo, v drugič pa na pamet prepišejo. Za spisne vaje nam tu nij treba tvarine drugod iskati; naznačenih je v berilu mnogo nalog v izdelovanje. Ko se preide k pridevniku, uporabljamo za spisne vaje lahko lastnosti reči, katerih so se učenci učili v nazornem nauku. Da postanejo te vaje mikavnejše, sledé tu že lahko kratki popisi, v katerih se nahajajo pridevniki. Uporabljajo se posebno popisi takih reči, katerih deli imajo nasprotno lastnosti. Pri glagolu napisujejo se isto tako djanja, o katerih se je govorilo pri nazornem nauku. Spisujejo se pa tudi kratke povesti na pamet. Ako hočemo učnemu smotru v spisji vsaj nekoliko zadostiti, ne preostaja nam družega, da moramo v tretjem razredu oziroma oddelku spisni načrt četrtega šolskega leta zediniti z onim tretjega. Ko bi se hoteli ravnati natančno po učnem načrtu za Kranjsko, prebavili bi učenci v četrtem oddelku, kateri večinoma tudi četrto šolsko leto obsega, premalo učne tvarine. Drugo berilo ima zadosti spisnih vaj, da učitelju ni treba drugod tvarine iskati. Opomniti bi le bilo, da bi se pri izpremenju povesti v druge lahko umestila pisma v izpremenjevanje iz indirektnega v direktni govor, n. pr.: „Piši svojemu součencu I., da si iz šole gredé izgubil svoje berilo itd.“ Taka pisma so zelo zanimiva in poučljiva.

Za IV. razred oziroma oddelek zahteva učni načrt, da se prebavi spisna tvarina 4., 5. in 6. šolskega leta. Zato je treba to učno tvarino kolikor mogoče strniti, da učenec, ker je zadnje leto v šoli, vendar šolo zapustivši dobí soboj to, kar mu bode v vsakdanjem življenju najpotrebnejše. Začénja naj se z načrtom III. razreda s tem razločkom, da so naloge lahko nekoliko obširnejše in težje, ker so učenci že v slovnici in pravopisji bolj izurjeni.

1. Spisi v III. berilu se učé na pamet in potem se spisujejo.
2. Prečitana berila spisujejo so po vprašanjih, katera naj bodo pri obširnih berilih taka, da se po njih zapiše, kar je najiminitnejšega. Katera berila so zato najprimernejša, to se ravná po učnih predmetih. Jemljó naj se za to vrsto spisnih vaj berila iz zgodovine, prirodopisja in zemljepisja.
3. Kratke basni in povesti, katere učitelj enkrat ali dvakrat prečita, naj se napisujejo; lahko tudi v pisemski obliki.
4. Izpremenjajo se berila. Zato so v tretjem berilu pripravni spisi: „Kovač in krojač“, (Čevljar in zidar). „Sraka in golob“, (Vrabc in ščinkovec). „Človeški udje se vpró“, „Državljeni se vpró vladarju“ (vojaki, kupci, kmetje). Praprotnikovo spisje in drugo berilo ima dovolj tacih spisov, kateri se dadó izpremeniti. Tu naj sledí takoj pismo, po katerih se dadó druga preobraziti. Pripravna so v to svrhu v Praprotnikovem „Spisji“ *) razni listi, kateri se lahko različno izpremenjajo. Tudi pridjane naloge se lahko razno izdelujejo. Naloge, katere se ne dadó nikakor po nobenem vzgledu izpremeniti, naj ostanejo za oni čas, ko jih bode učenec morda po kakem načrtu spisati mogel. Isto tako lahko učenci po vzgledih napisujejo naročilna pisma, zapisnike (inventare), izpiske

*) „Spisje v ljudski šoli“. Četrtega popravljenega, in po učnih črtežih uredjenega natasa. Spisal Andrej Praprotnik. Veljá zvezano v platnenem hrbtu 32 kr. Naprodaj pri M. Gerberji v Ljubljani.

(konte), izgovorne liste, pobotnice in vozne liste, osobito poštne in nekatere prošnje. Zraven tega naj tū sledi nauk o poštnih nakaznicah, katere naj se tudi napišejo, ako je mogoče, o dopisnicah in nadpisih (adressen). Posebno te naj na papir zavitkove velikosti prav pogostoma napisujejo.

5. Napisujejo se prečitana berila, popisi in pisma, katerih tvarina je le z glavnimi besedami naznačena, lahko tudi o pisemski obliki, n. pr.: „Raj pod lipo pri Zilanih“, „Bohinjsko jezero“, „Postojinska jama“, „Toplomer“, „Gasilna brizglja“, „Kos“ itd.

6. Pesmi se prevajajo v prozo, n. pr.: „Mravlja s kobilico“, „Sraka in mlade“, „Jablan in smreka“, „Spartanka“. Tvarina mora se v šoli jedrnato razložiti, drugače ne dosežemo svojega namena.

7. Razlagajo se pregovori, izreki, govorne podobe prav na kratko.

8. Prosti popisi. a) Za reči po vprašanjih: „Kaj je reč?“ Kateri in kakošni so njeni obstojni deli? Kdo jo naredi in iz česa? Čemu je? Kakšna je reč po vnanji podobi? Kakšna je po potrebi? Kje se nahaja? Kaj se z njo godi? itd. b) Za živali: H kateremu plemenu se prišteva? Kakšni so njeni deli? Kakšne barve je? Ob čem se živi? Kje biva? Kaj koristi? Kaj škoduje? Katere posebne lastnosti ima žival?

9. Primerjajo se osebe in reči. Učitelj naj učencem kaže, kako se z uporabo prejšnjih vprašanj taki spisi sestavljajo.

10. Napisujejo se dogodki v pisemski obliki po nekoliko naznačenem načrtu.

Omenim naj tudi še spisnih vaj v ponavljavni šoli. Ko bi bila naša ponavljavna šola taka, kakor bi v resnici morala biti, t. j., da bi učenci, zadostivši postavnim trjativam vsakdanje šole, vstopili v njo, potem bi učitelj v tej šoli lahko in prav plodovito poučeval. Ponavljavna šola bila bi nadaljevalna šola; učitelju bi ne bilo muka, ampak njegovo veselje. V današnji ponavljavni šoli, katera vzprejema učence raznovrstnega znanja, učitelju z najboljšo voljo ni mogoče doseči dobrega uspeha. Upamo, da bode nova šolska postava v tem oziru za Kranjsko boljša, da bodo v ponavljavno šolo ustopili učenci z potrebnimi vednostmi ljudske šole. Pri učencih, kateri so trjativam vsakdanje šole zadostili, naj bi se držali sledečega načrta: Spisujejo naj se po vzgledih 1. naročilni listi; 2. zapisniki (inventari); 3. izpiski (konte); 4. ponudni listi; 5. izgovornice, naznanila in okrožnice; 6. prošnje; 7. pobotnice; 8. hranilni listi; 9. vozni listi (poštni); 10. spričala; 11. telegrami; 12. testamenti; 13. pisma raznega obsega po načrtih.

Ako moremo učence prisiliti, da izdelujejo tudi domače naloge, stori se v ponavljavni šoli lahko še jako mnogo; učenci se ravno v spisji zelo izurijo. Splošno naj konečno še omenim, da naj učitelj pri izbiranju tvarine za spisne vaje pazi posebno na to, da naloge ne bodo pretežke in predolge in da bodo lahko umevne. V prvem začetku spisovanja naj učenci pišejo v kratkih, prostih ali razširjenih stavkih, še le v zadnjih letih naj uporabljajo tudi zložene stavke.

Da ostane učna tvarina nepremakljiva last učenceva, da mu bode nauk v spisji istinito koristil, naj se učitelj za ta nauk vestno pripravlja in potem učencem izdelane naloge neutrujeno popravlja.

Kar se tiče poprave, naj učitelj napake s posebnimi znamenji naznači. Naloge naj popravlja učenci, ali v pričo učitelja, ali domá. Naloge z mnogimi napakami morajo se še enkrat prepisati!

Vsak učenec naj ima zraven zvezka, v katerem so popravljene naloge, še posebno pisanko, kamor naj se vsak teden prepiše vsaj ena najvažnejših nalog. Prepisane naloge naj učitelj še enkrat pregleda in zapiše v njej prejšnji red, kakor tudi red iz lepopisja.

Ako je le mogoče, naučé naj se tudi učenci večino izdelanih nalog na pamet, kar jim ne dela nikakoršne teže, ker so jih dvakrat ali trikrat izdelali. Ako je bil učitelj pri tem svojem poslu priden in je znal spisno tvarino dobro izbirati; ako je učenec z vračunjeno ponavljajno šolo hodil šest ali sedem let v šolo, smelo rečemo, da je učenec navadnih duševnih zmožnosti, izstopivši iz ljudske šole, dosegel v spisovanji toliko spretnosti, da mu v praktičnem življenji ne bode treba iskati pomoči.

Knjiga Slovénka

XVIII. veku.

VII. Pavel Francišk Klapše (Clapshe), roj. okoli l. 1688 v Kostelu, protonotarius Apostolicus, korar Pičanski v Istri, mož iskren in sloveč, farman ali župnik v Tomaju (1732 — 72), kjer je umrl 31. jan. 1772 in je pokopan v rakvi pred vélikim altarjem v cerkvi sv. Petra in Pavla (Vid. Zg. Danic. 1879 l. 33. 52.). Spisal je

a) *Synopsis Catechetica* Tu je: Zbrani Nauk karšanski . . . skuzi Paula Francisca Clapšeta . . . Labaci typ. A. Fr. Rejchhardt. 1743. 8°. 110. — b) *Synopsis Catechetica* Tu je: Zbrani Nauk karšanski, u' kratkih besedah zapopaden, taku dobru za podučiti te nevedne u' karšanski Véri, koker tudi viža te prečastite Molitve S. Roženkranca, si svojmi skriunustmi, inu Odpustki. Nucne Buquice Vsem častitim inu vissoku urednim Gospudam Farmanam inu Duhounim Pastirjam, te nyh paši podložne Karšanske Oučice podučiti. V'kup zbrane skuzi Paula Francisca Clapsheta, Farmana Tomaiske Fare Teržaške Škoffie. Zdei pak u' drugo na bulši krainsko spraho u' druk daine inu pobulšaine. U' Lublani, Per Annae Elisabethae Raichhardtouke Uvedove 1757. 8°. 96.

V prvem natisu a) poklanja knjižico za naslovom, v oblikah malo slabejšim, D. Leopoldo Josepho Hanibaldo . . . Comiti à Petazziis . . . Episcopo Tergestino. Nato poje „Lectori Candido“: Non hic arma leges, humano imbuta cruore, — Non Veneris furias, saevosque Cupidinis arcus . . . Divinum est, quodcunque leges . . . libellus — Iste docet, non mole quidem, sed pondere rerum — Summarum facili, quas continet ordine, longe — Maximus etc. — Admonitio kaže, da je P. Fr. Clapshe, Parochus in Tomai, nauke v tej knjižici po drugih sostavil, zbral in sam le nekoliko pomnožil . . . „Catechismus ali podučenie eniga Christiana u' tih nar bel potrebnih Štukih te Keršanske Vére“, razlaga str. 6 — 38 v desetih „Odločkih“. Viža ali Šega moliti ta Sveti Roženkranc Marie Divice st. 38 — 72. Lytanie Lauretanske. Exhortatio Ad Sponsos (str. 80 — 85): „Izvoleni k' zakono namenjeni Paar. Ta stan kateremo vi želite perstopiti, je vsegamogočni Bug kmalo po stvarjejnio tega svetá, inu človeka v' temo Paradižo gori postavil, inu skerbnu u' temu pogublejnio tega gmain potupa ohranil. Letà stan je Christus u' ti postavi te gnade pričujoč u' Kani Galilaeij ciral, z' pervim čudežam počastil, ja celu k' usokusti eniga svetiga Sacramenta povihšal . . . itd“. Hymnus in Dedicatione Ecclesiae (Urbs Jerusalem Beata — Dicta pacis visio etc.). Peissem od Vére (Kateri oče v' Nebu priti, — Ta ima vero ohraniti: — De je en sam edyni Bug, — De so pak try Peršone, — Bug Oča, nu Syn, nu S. Duh, — Tu je Sveta Troyca itd.). Memoriale Pastoris boni munus brevi faciliqne methodo comprehendens (str. 91 — 110). Regula vitae (Fide Deo, dic saepe preces etc.). Iz „Memoriale“ bodi na pr. Observanda de

Concione.

Aposita sit, et solida
 Quo ad materiae inventionem.
 Excocta benè, et fervida
 Quo ad formae dispositionem.
 Decore multo praedita
 Quo ad ipsam elocutionem.

Cathechesi.

Hanc magni semper aestima,
 Ut par est aestimari.
 Cerebro tuis depredica,
 Ut par est comendari.
 Summa cum cura explica,
 Ut par est observari.

V drugem natisu b) nahaja se brez „Exhortatio ad sponsos, Memoriale, Hymnus et Regula vitae“ str. 6—34 „Catechismus“ na pr.: „Pervi Odložek. Od Vére. Kaj je dolžan en človek veidit, de v' Nebessa pride? Je potreba, de zna, inu zastopi, kar Bug zapoveduje. — Kaj Bug zapoveduje veidit temu človeku, de Nebessa zadobi? Bug zapoveduje, de usak človek ima biti keršen, inu to pravo Vero deržati. — Katera je ta prava Vera? Christianska, Catolška, Rimska. — Kaj je ta prava Véra? Je en dar Božji, inu luč, skuzi katero ta človek resvečen, use terdnu derži, kar je Bug nam rezodéu, inu oznanil . . . — Kdu leto S. Catholško Cerkou regera inu viža? Bug, inu nega Namestnik na tem Sueti, S. Oča Rimski Papeš, katerimo moremo podložni biti, nega poslušat, kar nam po kristianski pravici zapovei itd.“ — Viža moliti ta Sveti Roženkranc Marije Dvice str. 34. Odpustki bratoušne S. Roženkranca str. 47 . . Prosenec. Sičan. U' Pvandelek, torek . . . Litanie str. 61. — Nucnu U'prašaine za u'sakateriga človeka u' Karšanski Vere podučiti, inu z' Katholškimi Čednosti ocirat str. 65 — 88. Peisem od Vére. Od svete Maše str. 90 (Pride verni Kristiáni — K' offrú Svete Maše, — Nu per tem ofruváoio — Skažte andoht vašo: — Maša pak se offrúje — Le Bogu samimo — En Sakrament žegnuje — K' nucu nam vsákimo. Kyrie eleison itd.).

5. Dictionarium Quatuor Linguarum: Videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italicae, sive Hetruscae. Auctore Hieronymo Megisero impressum anno 1592. Graecii Styriae à Joanne Fabro, cum Sac. Caes. Majestatis Privilegio octennali: Nunc vero Auspiciis Exc. D. D. Supremi Carinthiae Capitanei, Opera et Studio A. A. R. R. P. P. Societ. Jesu Collegii Clagenfurtensis correctum et auctum. Clagenfurti. Typ. J. Fr. Kleinmayr. 1744. 8°. (ohne Seitenzahl. Sign. A — Eee = 392? S.).

„Abdruck der ältern Ausgabe mit geringen Aenderungen. Ohne Vorrede. Das Dictionarium . . . auctore Hier. Megisero . . . 1592 — ist gerade ein Alphabet stark; auf den letzteren zwei Bogen sind Exempla aliquot Declinationum et Conjugationum, ohne den Instrumental- und Local-Casus, sogar ohne den Dual, den doch Bohorič schon gegeben hatte. Der Dialect dieses Dictionarii sollte der Kärntnisch-Windische sein; manche Wörter, worunter besonders germanisierende, sind als Carn. den Krainern zugetheilt; unter der Bezeichnung Cr. werden auch einige Kroatische angeführt. Die zweite Ausgabe dieses Wörterbuches siehe unten beim J. 1744. Kopitar's Grammatik S. 435. Dobrowský's Slovanka I. 186 (Šaf. Slow. Schrift. S. 63. 67).

Brez posebnega predgovora razlaga se v drugem natisu na prvih treh listih „Ortographia Latino Sclavonica“; za njo sledi slovar sam, in na koncu „Etwelche Exempel Deren Declinationum u. Conjugationum“. Vmes se nahaja mnogo izrekov in prislovic, nemški in slovenski. Izdaja ta je dokaj pomnožena (auctum); jeli tudi popravljena (correctum), to naj kaže nekoliko cvetja na razbor na tanko po prvih vzgledih (Jezičn. XXI. str. 16. 17), da se mej obema popolnoma razvidi razlika v nemščini pa v slovenščini.

Teutsch. Lateinisch. Windisch. Wälisch.

Aberglaub navera, babja-vèra, kriva vera, fauž vera. Ablassen nehat, pustit, henjat. Ancker — ? Arg hud, hudoben, sauith. Croatice nekasan. Argwohnisch soje misli

cijevoč, sumežliu. Argwohn cijanje, žumanje. Artzt arcat. — Balbierer polbirar, britbar. Baumgarth pungart. Begierig želén, pegierig, Croat. hotliu. Beyzeiten pergodu, perceito, perredi. Beschädigen oškodit, scodo storit, Cr. obrasijti. Betrug galufia, žertanje. Bild pild, Ca. malik, Cro. kip. Bolwerck šutina, jess, žerm. Bott pot, ceitinger, Car. listar, Cro. sell. Buch buque, knige. Butter puter, nespušeno maslu. Buttermilch martrano mleku. — Dichter zmišlauic, ta kiri sam od sebi zmisli. Dolmätsch mušet, tulmačer, izlagovic te spraha. — Ehemann zakonski mož, poročeni mož, zakonik. Ehefrau zakonska žena, poročena žena, zakonica. Ehr čast, Cro. slava, dika. Ellenbogen vaht, comulc, Cro. lakat. Ellend riva, thežava, nuja, edinost. Erbschaft erbšina, po oču, po materi, Croat. otočastuo, babščina. Erlöser odrešenik. Erquicken oživit, arzveselit, oveselit, k' veku perprauit. — Fabel marnji, spaka, fabula. Feyrtag nedju, praznik, Cro. suetek, suetečni dan. Felss skala, peč, pečina, rupača. Fertigen storit, dapernesti, fertigovat, z'veršiti, Cr. zgotouiti. Fest gued, praznik, nedeu, Cro. blagdan. Fieber merzlica, treslica, Cro. febra, simnica, hudobnica. Führnehm jemeniten, visok, teh višeh eden, Car. glavar. Fürsprech bessednik, prosnik, odvetnik, kateri sa eniga druiga govori, vel prossi. Fürst fierst, vivoda. Folgen sa enem drujem jeti, po nauko storit, bogat, folgat, po enem drujem storit. Frau frava, gospa. Frey fraj, soje vole, slaboden. Freygebigkeit dobruta, dobrutlivost, darotlivost. Freventlich prešern, prešerne misli. — Gail načist, hotliu, kiri načisto želi. Gaistlich-Recht jus canonicum duhoune praude, duhouske pravice. Gartner gartner, vertar. Gar oft gostu, pogosto, preveliko bart, doisti krat. Gefängnuss ječa, kiha, Car. kaiha, Cro. vosa, temnica. Gerad oder ungerad glih ali neglih, glih ali sodl, prau boli krivo. Gestalt obraz, obličje, štalt, kip. Gesell-Priester kaplan, podružnik, odhudnik. Giftig strupovit, giften. Gnad gnada, milost, Cro. milosardje. Gott Bug, Cro. Bog. Götzen-Diener malikovec, kir bogovum služi. Graf comes knez, graff, conte. Grossmüthig junaški, serčniga serca. — Hayd aid, haid, Cro. pogan. Haickel cartliu, cartiž, haklih, Cro. prokšen. Hayland izveličar, odrešenik, ozdraulenik. obrajnenik, Cro. spasiteil. Haimlich skrivoje, skriuno, natihem, skriuši. Heftig silnu, zlu, ramino, Cro. krutu. Hembd sraica, kikel, robača, Cro. košulja. Hertzog vivoda, vajvoda, viuda. Hinderlistig pregnan, sauit, faush. Hornung sviečnik, sečan. Hügel hrieb, brieb, hribec, verh, Cro. gorica, holmac, artič. — Ich jest, jez, Cro. ja. Jenner zimec, prossinec. Jungfrau divica, dökelca, dekle, junfrava, Car. gospodična, Cro. divoika. Jüngling mladenič, puebič, Car. hlapčič, Cro. mladač. — Kalt marzlu, merzlu, studenu. Keller kliet, keuder, kelder, Cro. piunica, konoba. Ketten ketina, Cro. veruga, lanac. Klein mihen, micen, Car. maihin, Cro. malahan. Kraft mueč, muč, krafft, Cro. vek. Kranck boun, Carn. bollan, Cro. betežan. Kraufs urceus gerča, verč, krauža. Kunst kunžst, vuk, Cro. vmetelnost. Kutzlen šigitat. — Laben oživit, lobat, h' moči pomagat. Lafs mich gehn pusti me zmyram, per pokoju. Last breme, tovor, butora. Lateinische Sprach latinska spraha, bukouski ali latinski jezik. Lateinsch latinski, polatinsko, bukouski, Cro. diački, latinamente. Leben žiulenje, leben, život, žitek. Leder leder, ussinje. Leftz znabl, ustna. Lestern žmagat, löstruvat, šentuat, s'varit, preklinjat, Leuchter laihter, svetelnik, sveitnak, sveičnek. Leuth ludje, človeki. Löw leo, lau, oroslau. Liebe lubiesen, Car. lubesan. Lofs loss, sreča, zdrib. — Majestät mogočnost, svetluest, veličastvo. Mainen mienit, štimat, Car. meiniti, mneti. Maister moister, vučenic. Marter martra, Cro. muka, moka. Mechtig mogočn, magoč. Mensch človek. Menschlich po človeškem, človeški. Müntz drobni denarij. Mit urlaub s' slovessom. Muttersprach materna spraha, materni jezik. Mutwillig sfrai vole, suojo voilan, prešern neroden, nekasan. Muthmassen mienit, sklenit, raitat, se sumniti. — Nachbaurchaft sossešina, sossesčina, sosseška. Es nachtset se nueč diela, nuč perhaja, se nočij. Neherin

šivilla, Cro. moškra. Noth noth, potreba, muja, nuja. Nutz nuc, prid, Cro. hasen, korist. — Oberkeit gospošina. Offenbar očitnu, oberlih. Offenbaren arsendit, očitno storit, na snanje dat, na den perpravit. Offt gostu, pogostu, veliko bart, čestu, čestukrat. Orden ordnunga, ordninga, red, cilla. — Panier bandiru, fandl, snamnje, sastava. Pfand sastava, saklada. Pfarrherr faimaister, farmoister: Pfarrkind farman. Ains Pflegen flegat, v'ar-divat, oskerbet, živit. Polster pouster, vaikušna. Prasser šlemar, sapraulenik, kir dobru leba. Priester mašnik, mešnik, far; Priester, das ist, die ältesten dess Volcks stariši. — Rathsherr rathni gospued, svitnik. Raitzen nauadit, nadražit, dražit, napostuvat. Rechen se masovat, se masčati, Cro. sadovoliti, osvetuti, nadomestiti. Red marn, besseda, rieč. Redkunst kunst besedovanja, kunst bessedo pelat. Reudig krastau, kröcou, gariau, srabliu. Richter rihtar, Car. sodnik, Cro. sodec, sudac. Rost erja, erjavina. Rot ardeč, rač, Cro. čerlen. — Sack vreiče, žakl. Schächer razbojnik, hostnik, šahar. Scherb čerpinja, Car. čirpinja. Scherg berč, utavuc, Car. birič. Schidmann arbiter ločnik, srednik. Schiflohn brodnina, brodni dnar, Cro. mornarina. Schloff spanje, v'spietje, sni. Schmertz terplenje, bolesan, Cro. betek. Schneider žnidar. Schnöder Mensch nieč vrieden človek, Cro. skrun človik. Schultheiss župpan, rihtar, sodnik, sodec. Schuh čriul, Car. čeul, Cro. šolen, cipelši, postol. Segnen žögnat, Cro. blagosloviti. Senn počasno sejme, Car. tetiva. Singer pieuc, Car. pejvic. Sollich talis takušen, Car. takou. Spacieren prangat, spancirat, prehajati, Cro. šetati, koračiti. Speiss jied, rihta, spiža, spendia, Cro. brašno, piča. Spiler jigrac, spilar, Car. jigrec. Spinn pajenk, Car. pajek, Cro. opalik. Spitzfindigkeit modruerst, premodruerst. Sprichwort pripovust, Car. pripuvist. Sternseher zvezdar, kiri na zvezde gleda. Stillen potalažit, vtolažit, potihnit, Car. potihiti, miriti. Stoltz preusetn, offerten, stolc. Sünd-Fluss diluvium potuep, povudn griešni vel gmein potuep, grešna povodnia. — Taglohner delauc, tabahar, Car. deilovic, Cro. težak. Tauglich dostojin, prau, tauglih, sastopn, perložen. Tausent taužent, desetstue, Cro. jesero, tisučia. Teufel hudič, zluedei, vrag. Todter merlič, mertou, mertuo truplu. Todtschlager razbojnik, bojnik, vbijavuc, vbijenik. Träg vtragliu, namarn, faulast, vtragasten, lein. Treu sviest, svešiščina. Tritt korak, stapnja, hod. Trost trošt, viselje, Cro. kripost, vtisenje. Tugend čednost, brumnost, dobrueta, mueč. Tyrann tiran, nausmilen, hudoben, sylnik. — Vberflufs luxus nemasa, nesmasa v pity, v jedi, v gvantu. Vberfülligkeit obylnost, obylje. Vberig seyn čiez ostat, prebyti. Vchsel pazduhe, pod pazduhi; Vchsen rama, rame, peretnice. Verderben skazit, ferderbat, končat, satreiti, vgonobyti, fundat. Verdrufs zamersanje, težkuta, Car. težkoča. Vergeben odpustit, sanesti, šenkat, Car. prostiti. Vergebens zastoin, obstoin, Car. sadstoin, Cro. sauman. Vergänglich posvetn, nastonovitn, Car. minuče. Verleumdung obsieranje, nastopenje, hude besede, sasramovanje. Verräther izdajauc, zdauc, ferratar, navernik, zdaica. Versprechen sponsalia likoff, saroke, obluba h' zakonu. Verwirrt zmoten, smiešan, Car. smočen. Vetter strinic, stričic, stricou syn, vičou syn, osčniga brata syn. Ungunst hudamisel, nepriatelost, hdu vošenje. Unsträfflich brez tadla, brez prigovora, obene strafinge ureden, čist, nadoužen. Volck folck, puk, množica. Volgen folgati, pokoren biti, bugat. Von hinnen od sod vel od tot, od techmal. Von dannen od sod, od uniga kraja. Vormund gerab, najembleni oča, namestnik praviga očeta. Ursach ursach, Cro. zrok. — Was kai, Cr. ča. Wechsler meinarc, bechslar, ke dnarje possoduje, na cenž daje, spreminuje. Weder ni, ne. Weibisch ženske šare, žensko, babje. Weit prostran, dalič, restegnien. Weltlich recht ius civile posuetna prauda, cesarska prauda, dežeuska pravica. Widersacher protivnik, Cro. supernik, souražnik, Carn. feind Wind. Wochen teden, keden styriace, čas od sedim dnj. Wundmahl šrimf, snaminie te rane. — Zal štuvenje. Zancken prepirati, kregati, pipat Wind. Zeit čas, ura, cait abus. Zerung

ceringa, jest sa napoti imeti, potreba sa raižo. Zeug prica, svidok, caih. Zorn sard, jesa, napuh. Zucht čednust, nauk, pohleunosť. Zumahl una simul z'red, k'malu, ukup, Cr. kupno, uderžbi. Zukunft prihot, prišestje. Zunahm pridevik, prejm, primk. Zweifel cuiblanje, dvojejni. Zwilling duojčeta, dua od ene matere, na en bart rojena.

„Etwelche Exempel Deren Declinationum u. Conjugationum“: Ta Gospud. Ta Gospá. Ta Oča. Ta Mati. Ta dober, ta bulši, ta nar bulši. Pronominum: Jest. Ti. Leta. Taisti. On. Kateri. Verborum: Jest sem. Jest imam. Jest lubim. Čem ali očem. Znam, veim. Grem, hodim.

Nekoliko izrekov in prislovic: Ich hab an disem Menschen ein Abscheuen Jest se tega cloveka gnusim, meni se ta clovek grauža. Die Ader ist aufgesprungen Žila je poknfla. Allgemach nihmt der Tag auf Pomalem, počasno ta dan gori jemle. Das ist ein angenehmer Herr Leta je en lubesniu, priatlau gospud. Heunt ist ein Apostel-Tag Dons je duanaistla. Hast du zum Ostern gebeicht Si se ob Velikei noči spovèdou. Habt ihr ein gutes Bier Mate vi dober ou vel vou. Geigen-Bogen: Regen-Bogen Lok per gosleh, maura na nebu. Dises Wasser entspringt in Cärnthen Ta voda sačne vel ma soi sačetik vel vrie vkoroškei deželi. Meine Einkunften ertragen dise Ausgaben nicht Mojo noterhodiše na donesse to vundajanje. Den Vorabend dess Heil. Bartholomaei hab ich nicht gefast Na bilo suetiga jerneja se nisom postou. Zum Martini seyn die Gänfs fett Ob sumarėici so gossi touste. Was habt ihr vor ein Gespräch unter euch Kai sa ene marnji vi mate med sabo. Bey dem Gesell-Priester hab ich mein Beicht abgelegt Per kaplano som jest moja spoved dol položou. Er-Sie herrschet On gospoduje, ona gospodini. Ich bin gantz haiser Jest som celu skripou vel iest jmam hudo skripauco. Er red Italianisch On marnje laški vel po laško. Ein Lamm im Fruhjahr Vigrednu jagne. Neu Mond: Vollmond Mlad miesenc, miesenc opounem. Er hat keine Nahrung On nema žiuljenja. Er ist einer schwachen Natur On je ene slabe v. klieberne nature v. slabiga panta. Ich reyse nacher Oesterreich Jest ralžam pruti dunavi. Tauff-Sambstag Kersténca v. kerstnica v. vólka sobota. Du kanst mir sicherlich glauben Ti meni žiher verjemeš. Windische Sprach Slovenska sprache v. slovenski jezik. Subtiler Mensch Šmaidik clovek. Bey meiner Treu Per mojej sviesti, v. per mojej veri. Zum studiren ungelürnig Pretumpast h' štediranjó, h' vuku. Er ist sehr ungelehrt On je brez možgan, on je ceu ossu. Falscher Prophet Prerok, ke je slamo jedu. Prov. Carn. etc. —

Opis Krškega okrajnega glavarstva.

I. L.

(Dalje.)

Župljánske in šolske občine v Radeškem okraji.

Št. Janž. (Dol.)

Župnina šteje 2399 ljudi; šolskih otrok je 150. Šolo so leta 1839. župljáni zidali pod vodstvom župnika Ignacija Cigler-ja. Leta 1851. se je od knezoškofijstva šola odprla, in prvi zatrdni učitelj je bil Anton Pavčič imenovan. Poprej so bili učitelji začasno nastavljeni, pa le največ kot orglavci in cerkveniki, n. pr. Peter Fleischman, Zaloškar i. dr. Leta 1875. je šel Anton Pavčič v pokoj. Po njegovi želji in želji župljánov je po razpisu učiteljsko službo dobil njegov sin Anton Pavčič z letno plačo 500 gld. Stari Pavčič je bil jako priljubljen pri vseh stanovih. Veljal je za dobrega učenika, muzikarja in pevca,

bil je tudi župan in pozneje občinski svetovalec, velik dobrotnik revežev in mož prav pobožnega duha. Umrli je 1877. l., star 68 let. Za mlajšim Antonom Pavčičem so bili pomožni učitelji. Zdaj je tu g. Ivan Čuk kot stalni učitelj.

Leta 1854. so izpeljali cesto skoz Št. Janž čez goro Brunek do Radeč. Goro Brunek, s prijaznimi vinogradi, kinča na vrhu prijazna cerkev sv. treh kraljev v gotičkem slogu zidana, podružnica Radeška. Leta 1857.—1858. se je pod vasjo Cirnčič blizo Karmela premog najdel. Kmalo potem leta 1860. je Dunajčan Ludovik Kužel svojega pooblaščenca Ljudovika Holler-ja tu kot ravnatelja postavil, in so začeli velikanska poslopja za tovarno zidati, kakor tudi stanovališče. Kjer so se poprej zajci skrivali in lovci dober lov imeli, nastalo je novo človeško mravljišče. Kmalo je bila tovarna cinkarnica dodelana, in jeli so cink topiti, kajti premoga so veliko in dobrega imeli, galmaj so pa iz Koroškega dobivali. Leta 1873.—1874. je bilo tu blizo 700 delavcev. Takrat je bil Kužel tovarno za 300.000 gld. prodal. Nameravali so in užé pričeli železnico na Sevnico delati. Postavili so mnogo novih poslopij in povekševali tovarno in že veliko železne ceste naredili, ali kar naenkrat je denarni polom l. 1873. vse uničil: železniško delo se je ustavilo, inženirje in delavce so odpustili, kakor tudi poslopja, katera še niso dodelana bila, in so le toliko delavcev pridržali, kolikor jih je silno potreba pri pečéh in pa pri jamah. Počasi so se uradniki odpuščali, kakor tudi delavci, in zdaj je le še jeden kot oskrbnik vsega tega poprej tako velikega podvzetja in pa nekoliko rudokopov, da glavne rudne jame vzdržujejo. Leta 1867. so pri sosednji župi Sv. Trojice in pa pri Mokronogu rudo galmaj najdeli, kar pa ni bilo veliko vredno. Vedno so morali še iz Koroškega rudo dobivati. Vlivali so tukaj samo plošče iz cinka in jih na vse kraje pošiljali, še celó na Turško. Nad 12.000 kg. so vsako leto cinka vlili, tudi veliko premoga prodali. Premog še zdaj prodajajo, drugo pa vse razpada, le škoda za tako lepa in velikanska poslopja. Zdaj ima fužine zopet v lasti prejšnji lastnik Kužel, ki jih je za svojo delnico nazaj dobil, za 60.000 gld. Pri tovarni cinkarnici je bila v dobi cvetja privatna šola in tudi z dobrimi učilnimi pripomočki in s šolsko knjižnico preskrbljena. Hodilo je v šolo fabriških 54 otrok, tudi so od bližnjih vasi otroci bolj premožnih v šolo hodili — zastran nemščine, kajti vse se je nemško poučevalo. Pri tovarni je bil vsaki mesec jednokrat plačilni dan z malim sejmom. Ko je bilo takrat tako močno podvzetje, mislili so šolo v dvorazrednico razširiti, žandarmerijo, pošto in brzozjav dobiti, pa vse je šlo pod nič.

Zdaj pa še nekoliko iz cerkvene kronike: Leta 1865. je Anton Zupan po domače Komlačev Tone postavil prav lepo kapelico z vrtom pri cesti pred mirodvorom, ki je posvečena sv. Uršuli. Stala ga je čez 1000 gld. Leta 1867. je Matevž Škoporec, mlinar in posestnik v Primštalu, kupil veliki zvon na Leskovec in l. 1868. pa je napravil tu nove orgle z 9 izpremeni. Leta 1874. je Anton Gnedic po domače Gluščev Tone za križev pot v župljanski cerkvi 1400 gld. daroval. 1863. l. je bila tu také dobra letina, posebno vinska, da je ljudem posode za vino manjkalo. 1864. l. so zvoniku pri župljanski cerkvi naredili novo streho, ki je stala čez 2000 gld. — 1859. l. je bila tu prav slaba letina in huda grižna bolezen, v 7. tednih je 72 ljudi umrlo, največ otrok. — 1861. l. so v župljanski cerkvi napravili nove orgle z 18 izpremeni. — 1865. l. je bilo prav suho leto, in slaba vinska letina. — 1867. in 1868. ste bili dobri letini.

Od 1857. do 1862. l. je bil tu župnik g. Ignaci Cigler, ki je veliko storil za olup-savo tega kraja. Bil je tudi umen kmetovalec.

Hribi tukaj so: Osredok s podružnico sv. Primoža in Felicijana, trdni kmetje in lepi gozdi. Leskovec s podružnico žalostne Matere Božje, lepi razgled na vse strani, nekdanj sloveča božja pot. — Potoki so: Hincea, največji potok, se izliva pri sv. Trojici v Mirno. Koludrica v hudi vročini usahne. Češniški potok tudi usahne po letu. Glinica.

Vinske gorice so imenitne, posebno Svrževo, Orehovica in Breško. Ljudje so trdni kmetje, delavni in še ne zelo popačeni. Vinogradi, travniki, gozdi, pašniki so v dobrem stanu. Vas Strassberg, pod njo četrť ure proti severu je podrt grad; o njem pripovedujejo, da ga je Turek iz gore Brunek s topovi razstrelil in razsul. Pod tem gradom v dolinici pri potoku Cirnčič (ali Kalčič) se nahajajo toplice; gotovo so bile kdaj kopališče grajskih. Še dan danes se vidijo lepe plošče v vodi. Ta toplica nikoli ne zmrzne. Opomnim naj še dveh toplic, t. j. Podborška toplica pri vasi Podboršt in pa Videmska toplica pri vasi Videm. Pripovedujejo, da je tukaj, kjer zdaj Št. Janž stoji, nekđaj bilo jezero, kajti pravijo, da Št. Janž na jezeru stoji. Pravlјica se glasi: Nekemu kmetu so padli v jezero vpreženi voli in čez nekoliko let pozneje so pod vasjo Kutudrije na travniku volovski jarem dobili. Župa Št. Janž (sv. Janez Krstnik, Dvor, Johannesthal) je spadala poprej pod Št. Rupert, ima 5 poddružnic: Kal (sv. Martina), Osredek (sv. Felicijana in Primoža), Leskovec (žalostne Matere Božje), Budnavas (sv. Miklavža), Kamenca (sv. Marjete). Od l. 1752. je bil Št. Janž pod Št. Rupert, l. 1784. pa samostojna župa. Leta 1828. so novo cerkev zidali. Št. Janž leži ravno v sredi župe na prijetnem holmecu (bolj rebro bi se imenovalo) iz več sodružnih holmcev v sredi lepega polja in travnikov. V okrožji pozdravljajo to izbušeno dolinico lepi nizki hribci z vinskimi goricami in gozdiči. Lepa sela in pristave pozdravljajo veselo potnika v to dol stopivšega, kjer so prijazne nevelike vasi z dobro cesto in z lepimi kapelicami. Vas Št. Janž ni velika, ima le 8 hišnih števil z lepo prijazno zelo okinčano cerkvijo z lepim zvonikom in z lepim novim farovžem. Pokopališče je na prijaznem drugem holmecu. (Dalje prihodnjič.)

Postava

za poučevanje v krščanskem nauku na ljudskih in srednjih šolah, kakor tudi po učiteljiščih, ter za troške, ki bodo vsled tega narastli.

(Vladna predloga.)

V soglasji obeh zbornic državnega zbora določam sledeče:

§. 1. Oskrbovanje krščanskega nauka, kakor je taisto zdaj cerkvenim in drugim verskim zadrugam izročeno vsled postave s 25. maja 1868. l., §. 2. državnega zakonika in po postavi s 14. maja 1869. l., §. 5. državnega zakonika, združeno je z dolžnostjo, da se oskrbuje brezplačno ondi, kjer ta postava odločno kaj drugega ne predpisuje.

Verskim višjim gosposkam dovoljuje se, da smejo v to združiti po več dijaških oddelkov v enega samega ravno tistega učnega zavoda, ali pa tudi več učnih zavodov skupaj gledé pouka v veronauku v sporazumu sè šolsko oblastjo, ako se jim na ta način morda dolžnosti polajšajo.

§. 2. Za pouk v krščanskem nauku po višjih razredih več kot trirazrednih ljudskih, meščanskih in srednjih šol, kakor tudi po učiteljiščih naj se nastavijo kateheti sè stalno plačo ali pa z letno remuneracijo, ali pa naj se dajo tistim, ki ta posel vsled svoje službe že opravljajo, primerne remuneracije.

Remuneracije se tudi tedaj za tri- ali manjrazredne šole lahko dovolijo, ako je pouk v krščanskem nauku zarad preobilnih drugih ur ali pa zarad lokalnih vzrokov s posebnimi težavami združen.

Ako po §. 5. postave s 14. maja 1869. l., drž. zak. šte. 62., krščanski nauk kak svetoven učitelj poučuje, se mu mora na vsak način remuneracija pripoznati.

§. 3. Ako je treba zunaj kraja, v katerem se stanuje, veronauk poučevati, treba je za to po razmerah daljave in po drugih okoliščinah preskrbeti potrebnega prevoženja, ali pa naj se dovolijo cene odškodnine za pot, katere naj določijo šolske oblasti v sporazumu s cerkvenimi oblastnjami od instance do instance.

§. 4. Vsakemu verskemu društvu mora se zavarovati pouk v veronauku po učiteljskih in srednjih šolah, ako ima le 20 učencev po vseh razredih skupaj, kjer je krščanski nauk obligaten predmet. Ravno taisto velja, ako je v kakem kraji skupno število učencev 20, če tudi so po raznih šolah razkropljeni, samo da so enega veroizpovedanja.

§. 5. Za vse tiste slučaje, kadar se zarad pomanjkanja rednega pouka v krščanskem nauku v šoli kakega posebnega veroizpovedanja ne more dokazati, da bi bili dijaki reden pouk dobivali, skrbi naj minister za nauk in prosveto po potu določil za potrebno.

§. 6. Troški, kar jih bo pouk v krščanskem nauku napravil (§§. 2., 3. in 4.), ako ni za nje morda kakega posebnega zaklada, ustanove, ali pa obveze posamičnih oseb ali zadrug, pripadajo k troškom dotične šole.

§. 7. Kar se tiče nameščenja služeb, na katerih je določena plača ali pa nagrada za pouk v krščanskem nauku, so ravno tiste postave merodajne, kakor za oddajo posvetnih služeb. Namesti naj se pa vedno le tak prosilec, kojemu dotična verska vrhovna oblast pripoznava zmožnost pouka v krščanskem nauku. (§. 6. postave s 25. maja 1868. l. državnega zakonika šte. 48.)

§. 8. Deželna postavodajalna oblast si pridrži pravico v okvirji določil zdanje postave gledé ljudskih in meščanskih šol določevati in uravnavati plače verskim učiteljem (§. 2.) ravno tako, kakor je to pri družih učiteljih (§§. 55., 57. postave s 14. maja 1869. l., državnega zakonika šte. 62.).

§. 9. Ta-le postava postane veljavna ob začetku bodočega šolskega leta po svojem razglašenju.

§. 10. Kakor hitro postane ta-le postava veljavna, zgubi svojo veljavo postava z 20. junija 1872. l., drž. zakonika šte. 26., kakor tudi vse druge postave in naredbe, ki se tega predmeta tikajo.

§. 11. Izvršiti ima to postavo minister za nauk in prosveto (bogočastje).

(Po „Slov“.)

D o p i s i.

Z Dunaja. »Ústřední matice školská« v Čehih vrlo deluje in napreduje. Na vseh krajih osniva po potrebi ljudske ali srednje šole, jih vzdržava ali poskrbi, da jih dežela prevzame. Kako ogromno veliko doseže, predstavljamo si lahko, mi skromni Slovenci, po poročilih o nje delovanji in uspehah. V tem četrletu potrebovala je vkup 53.526 gld. za 35 učilišč (izdavala je za posamezne od 80 do 4717 gld., to naj višjo svoto v Jiglavu), poleg tega še 1855 gld. za upravo. Po takem zahteval bi proračun za šolsko leto 1883/84. čez 165.000 gld. Ves ta denar je že zagotovljen; gre le za to, da se nabira za prihodnja leta. »Ústřední matice« vzdržava se po udih zakladajočih z doneskom 500 gld., pravih z doneskom 100 gld., delujočih z letnim doneskom 10 gld., rednih z letnim doneskom 5 gld. in donasajočih z letnim doneskom 1 gld.; prvih je 87 (kakor znano pristopil je kot tak tudi moravski deželni namestnik grof Schönborn, o čemur so nemški listi dokaj kričali), drugih 1009, tretjih 1046, četrth 1413, in zadnjih 14.229. Premoženja v denarjih in posestvu ima koncem svečana t. l. blizo 200.000 gld. Do zdaj nabrala ter deloma izdala je 400.000 gld. Začetkom svečana oglašila je poziv: »Kličemo k národu! Kličemo po pravici in dolžnosti!« prošé nove podpore. Iz najnovejših dogodeb ali boljše uspeha zaznamovati moramo onega v Liberci (nem. Reichenberg) in Duhcovu (nem. Dux) v severnih Čehih. V Liberci prevzel je 5razredno šolo deželni šolski svét na prošnjo Matičino, v Duhcovu podal ji je pravico javnosti, kar je očividno velik pridobitek. Proti javni češki šoli v Liberci delali so in

delajo nasprotniki národnosti vse, kar je bilo mogoče. Oporekala je občina, okrajni šolski svèt, hujskali na vso moč severni nemški listi, posebno »Reichenberger Zeitung«, ki je tožila: češke šole ne smemo trpeti, »kar bi bil večer madež na bliščečem ščitu največjega nemškega mesta v Čehih«. Deželni šolski svèt vzprejeti moral je vendar po postavah prošnje 298 starišev (s 509 otroci). To število je po nemških poročilih znatno manjše: podpisalo bi prošnjo le 198 starišev (s 300 otroci) in še od teh preklicalo jih je 14 svoj podpis. Imena tih bojazljivcev oziroma omikancev prinašajo pohvalno severo-nemški listi za njimi tudi Dunajska »Deutsche Zeitung«. Pregled vse zadeve podaja nam dolg članek tega časopisa v dan 18. sušca t. l. Strastneje še obnaša se »Reichenberger Zeitung«, ki naštelja je že dvakrat po imenu vse stariše, pošiljajoče svoje otroke v národno češko šolo, ter tako posredno poziva na izobčenje. Huda kazen zares pretí rodbinam, po večjem obrtnikom in delavcem. Žuga se jim z odpovedanjem stanovanj, in deloma se že uresničuje. Pač lepo geslo »na ulice z onimi, ki zahtevajo pouk v materinščini!« Pač sramotno orožje v boji za človeštvo! — V Duhovcu ustanovila je »Matica« čveterorazredno šolo. Posestnik tovarne g. Hoche prepové svojim delavcem, pošiljati otrok tje — bilo jih je blizo 200. Stariši pozvó v pomoč Topliški (Teplitz) okrajni šolski svèt, ki pa odgovorí »ker je starišem na prosto dano, vzeti otroke iz zasebne šole ter pošiljati v (nemško) javno«, to lahko storé. Tedaj skličejo se na deželni šolski svèt ter zadobé začetkom tega meseca pravico javnosti. Kako odurno se nasprotna stranka bojuje, kaže tudi sledeči primer. V Mostu (Brüx) sporediti hoče damska družba »Libuša« akademijo v korist ubogih otrok. Najame dvorano plačavši 35 gld. ter pripravi vse v dobrodelno svrhu. Po Mostu silen hrum in krik kazinarjev — gostilničar se skuja, odpové najeto dvorano ter vtakne (po »Narodnih listih«) 100 gld.

Čehi pa vendar lahko mirno gledajo na vse take dogodke. Jasno pričajo, da národne pravice zmagujejo, akopram polagama. Nas Slovence pa bi imeli vzbujati in jačiti v boji za šolo in omiko na nemško-štajerski meji in tù v sredočji Slovenskega, kjer se toliko kričí o psevdokulturi, pravo omiko na národni podlogi pa bi se tù pa tam naj raje utopilo v žlici vode. *H. T.*

Iz Ptujja. V našem šolskem okraji se je minole dni prigodilo nekaj silno smešnega, kar je vredno, da se na dolgo in široko izvé, da bode svet videl, kakove kukavice se še nahajajo mej učiteljstvom tega okraja. Hvala Bogu, da jih je lahko sešteti na prstih jedne roke. In ta petorica, ki se z velikim ponosom imenuje »učitelje stare šole«, kar se hoče reči: »nemške«, je toliko predrzna, da je osnovala: »Verein für Lehrer und Schulfreunde«. Kdo se ne smeje? Ti možjé ki nas mlajše učitelje, došle iz Maribora in Ljubljane, pitajo s panslavisti, pravijo, da bode namen temu društvu: pospeševanje nemškega jezika in razširjanje omike mej prosto ljudstvo. Zdaj naj pa kdo reče, da se tem možicelnom možjani ne sušé, ker hočejo s tujim jezikom mej tukajšnje slovensko ljudstvo omiko širiti.

Iz Celja. (Vabilo.) Celjsko učiteljsko društvo ima v dan 3. aprila t. l. svoj redni mesečni zbor. K obilni udeležbi vabi uljudno *odbor.*

Iz Lokve. Prijateljem domače glasbe naznanjam, da I. zvezka Avg. Lebanovih »Skladeb« nimam nobenega več, pač pa še mnogo iztisov II. zvezka, katere prodajam po 40 kr.; dijakom rad naročino znižam, ako se naročé v večem številu. Naj bi prijatelji domače glasbe pridno segali po preostalih mi iztisih II. zvezka, ker že pripravljam in skoro izdam III. zvezek, v koji uvrstim tudi najobširnišo posvetno skladbo pokojnikovo: »Domovino«. Po III. zvezku pričnem s cerkvenimi skladbami, akopram vse niso v »Cecilijanskem« duhu, nego delajo nekako sredino mej moderno in strogo cerkveno glasbo, katera pot se meni vidi najprimernejša.

Janko Leban,
učitelj v Lokvi (pri Divači).

S Krškega. (Prenaredba učnega načrta naše meščanske šole.) Kakor je znano, določila je postava od leta 1883. (2. maja) meščanskim šolam določnejši smoter, po katerem je vsaka meščanska šola redna pripravljevalnica učiteljšcem in nižjim strokovnim šolam (t. j. obrtnijskim in kmetijskim učilnicam), a imeti morajo te šole z ozirom na potrebe v dotičnem kraji obrtnijski ali kmetijski značaj. Gledé na te postavne določbe ukazalo je naučno ministerstvo v dan 8. junija lanskega leta, da ima vsaka meščanska učilnica izdelati na podlogi nove postave in ravno tega ukaza nov načrt, ki naj ga sestavi učiteljstvo posamezne meščanske šole pod predsedništvom okrajnega šolskega nadzornika v konferenci, h kateri se naj povabijo odlični možje kot zastopniki kmetijskih in obrtnijskih interesov. Za našo meščansko šolo bilo je to posvetovanje v dan 10. marca tega leta pod predsedništvom našega nadzornika, g. profesorja Vodeba. Razen našega meščanskega učiteljstva bili so izmej šestorice povabljenih došli samo trije gospodje: okrajni glavar g. Weiglein, častni korar g. Poljak (kot predsednik naše kmetijske

podružnice) in nadgozdinar g. Scheyer iz Radeč. Enoglasno in z neznatnimi premembami je bil vzprejet predloženi učni načrt, iz katerega naj tu povem nekatera bistvena načela in določila: 1. Naša meščanska šola obdrži tudi v bodoče svoje z danje predmete, ki so predpisani po ministerijalnih učnih načrtih od leta 1874. 2. Ona dobi kmetijski značaj, vendar se kmetijstvo ne bode učilo kot poseben predmet, ampak v zvezi s prirodopisjem in prirodoslovjem, katerima predmetoma se je število ur zdato pomnožilo. 3. Nekoliko se je na kmetijstvo ozirati tudi še pri drugih predmetih, zlasti pri računstvu in risanju. 4. V veronauku se je vsled ministerijalne naredbe z 8. junija 1883. l. dodala ena ura v vsakem razredu. 5. Število ur, odločenih jeziku, ostalo je neizpremenjeno, vendar ima nemščina eno uro več, čeravno ste se slovenščini kot učnemu predmetu dodali dve uri, in sicer radi tega, ker mora učni jezik na vsi šoli po želji ustanoviteljevi ostati nemški. 6. Ker se je precej ur dodalo prirodopisu in prirodoslovju, treba je bilo nekaj ur odvzeti tudi zemljepisu, risanju in telovadbi. Po teh načelih izdelani novi učni načrt naše šole šel bode po potu slavnega c. kr. deželnega šolskega sveta k visokemu naučnemu ministerstvu v potrjenje.

—n.

Iz Ljubljane. Iz seje c. k. deželnega šolskega sveta v dan 13. marcija t. l. Poroča se na višje mesto o poučevanju v krščanskem nauku v tukajšnjih ljudskih šolah. — Povečuje se in določa se o poučilu, kako naj bi se v ljudskih in meščanskih šolah za zdravje skrbelo. — Družbi kranjske hranilnice se za blagosrčni dar 6000 gold., ki ga je odločila za zidanje in popraviljanje šol na Kranjskem, izreka hvala. — Dva nadučitelja, potem pa učitelji mestnih šol v Ljubljani se za trdno postavijo. — Nekaterim šolam dovoljuje se poludnevni pouk. — Poročilo deželnega šolskega nadzornika v nadzorovanju nekaterih šol se jemlje na znanje in o tem tudi potrebno nakaže posameznim okrajnim šolskim oblastim. — Reši se več prošnji za oproščanje šolnine, za podporo in nagrade.

— »Glasbeni Matici« je nj. eks. g. naučni minister za preteklo leto odkazal državne podpore 200 gold. Slava!

— Naučno ministerstvo je odobrilo g. prof. Celestine prevod II. dela dr. Močnikove aritmetike za nižje gimnazije.

— Naš slavnoznani pesnik g. Jovan Vesel Koseski je 26. preteč. m. v Trstu umrl. Njegovo ime bode vedno slovelo!

— Poziv slovenskim pisateljem. Odbor »Matice Slovenske« se do vseh rodoljubnih pisateljev slovenskih obrača z iskreno prošnjo, da bi čim prej, tem bolje tudi letos poslali primernih doneskov za letošnji »Letopis«.

Kakor lani, vzprejemali se bodo tudi letos v »Letopis« samo izvirni znanstveni in znanstveno-poučni spisi iz raznovrstnih strok človeškega znanja; vendar je želeli, da bi čestiti gospodje pisatelji svojim razpravam izbrali take predmete, ki ugajajo obče znanim književnim potrebam národa slovenskega, ter zaradi svoje splošne zanimivosti prrijajo večini Matičinih družabnikov.

Rokopisi naj se pošiljajo do konca junija t. l. ali naravnost uredniku »Letopisa«, g. prof. Fr. Levcu, ali pa prvosedstvu »Matice Slovenske« v Ljubljano.

Po pravilih določena nagrada v »Letopis« vzprejetim spisom se bode izplačala, kadar bode knjiga dotiskana.

V Ljubljani, 19. marcija 1884.

Za odbor „Matice Slovenske“:

Peter Grasselli,
prvosednik.

Prof. Senekovič,
odbornik.

Razpisi učiteljskih služeb.

Na Kranjskem. Na dvorazrednici v Košani, nadučit. služba s 500 gold. letne plače; na prosilce, ki znajo orglati, se bode posebno oziralo. Prošnje do 30. marcija t. l. okr. šol. svétu v Postojini. — Na enorazrednici v Hotiči pri Litiji. Plača 400 gold. in stanovanje. Prošnje do 10. aprila t. l. okr. šol. svétu v Litiji. Učiteljska služba na jednorazredni ljudski šoli v Vodica h z letno plačo 500 gold. in s prostim stanovanjem v šolskem poslopji razpisuje se, da se bode zatrdno podelila. Prošnje naj se oddajajo do konca aprila t. l. pri podpisnem uradu. C. k. okrajni šolski svét v Kameniku, v dan 20. marcija 1884. l.

 Današnjemu listu pridejan je „Kazalec“.